

Издава сваког четвртка
на циједом табаку.

Стаје за Црну Гору, Ау-
стра-Угарску, Босну и Хер-
цеговину :

годишње . . . 4 фор.
на по године . . . 2 „
на четврт године 1 „
за Срвију и све друге земље
годишње . . . 15 франка
на по године 8 „
на три мјесеца 4 „
у злату.

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ПОУКУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Преплата из Црне Го-
ре и сва писма плаћу се
самом уреднику.

Преплата из Србије у-
пућује се Великиру Влао-
жићу у Биоград, а из дру-
гих крајева под адресом
Р. Ramadonović Cattaro
(за „Црногорку“).

Преплату примљују сви
наши књижари и поштар-
нице експедиције, Не-
фракцирана писма не при-
мају се.

БРОЈ 34.

Цетиње, 4. Октобра 1884.

ГОДИНА I.

Станко Даници.

Кад бих султан турства био,
Ја бих дао престој мој,
Мухамеда похулио,
А назва' се сузањ твој.

Стамбол бих ти даровао
И у њему царства трон,
У твојој ланци робовао,
Мно би ми био он.

Лале моје и везири
Љубили ти руке, скут,
Храбре паме и муџири
Падали ти сви на пут.

Ђаур би те почитова'
Ил' под њихов пао мач,
На репове од хатова
Свршио би његов плач.

Земљу, народ и сву флоту
Дарова' бих теби ја,
Праједове у срамоту,
Хулећ' коран, бих ставља'.

Вјерова' бих твоју вјеру
Пегамбера твога шгућ',
И на једном драмадери
Искупио поглед врућ.

Брата мога свијет гријући
Полазио б' Иса гроб,
Покрај тебе пугујући
Као вјеран, душо, роб.

Све бих жртве учинио
За привући поглед твој,
Част бих само сахрањено
Да' бих за њу живот свој.

А када би Божја милост
Услишила моље жар,
Ти би била цигла свјетлост,
Мог тавнога дана цар.

Кад би хајне твоје жеље
Исприале темељ јак,
За моје би то весеље
У Европи знао свако.

Ја бих онда продавао
Провинције царства мој,
И тијем бих предвиђао
Сваку жељу срца твој.

За палуку твоје ноге
Румелију да' бих сву,
И градове њене многе
И ђукару њену злу.

А када бих ја Бог био —
Све бих, мила, теби дао :
Анђеле ти поклонно
И на земљу с њима пао,

Трон, блаженство са вјечношћу
Добаци би твоји били,
Вјетар, киша, мрак с свјетлошћу
По вољи би с' твојој вили ;

Све небесне сфере што су,
И мирови с духовима,
И све што је у хаосу,
Да' ти муњу с громовима ;

И кључ да' ти будућности,
Да у њојзи сама гледаш,
Поклонно могућности
Да се једна с њима вјенчах

Рајем, паклом да управљаш,
Починио врага рој,
Немогућства да сатвараш,
Све — за један целив твој !

(Из „Балканске Царце.“)

Mens sana in corpore sano.

(Из рукописа: Мозак и срце у књижевности).

Бајрон.

(Свршетао).

На што је било све то што смо до сад навели о Бајрону? Је ли вужно посматрати велике људе распасане и у гаџама, или како би Нијемац казао: „у шлафроку“, а Француз: „у будоару“, па да их можемо разумјети и протумачити? Зар се по узгредним ситуацијама више приватнога и домаћег живота може познати врело, из којег ничу овака или онака дјела?

Казали смо напријед, да се ми у овим студијама придржавамо натуралистичке методе, а ове је карактерна особина, да тумачи и дјела великијех пјесника не по шаблони какве год „поетике“ или по „апсолутним“ законима „естетике“, него по саставу и радњи оне материјалне подлоге, из које ничу сва дјела људска, по саставу и радњи организоване материје, која се мозгом, срцем и цијелом живаном системом пројављује и у области душевнијех производа, дакле и у књижевности.

Да бисмо са те стране познали Бајрона, ми смо га морали пратити по најтајнијим закуцима његова живота. Књижевна дјела његова морали смо за вријеме оставити на страну, и тек кад и кад послужити се њима, ако нам је требала каква припомаћ. Њега смо пак обукли гола нага, и, колико нам је могуће било, чинили смо на њему „вивисекцију“, парали смо га жива.

На шта смо нашли?

Нашли смо у њему *необично апормално сложеност* човјека, код кога је мозак, срце и живичана система, код кога је цијела „душа“ много друкчије радила него у осталијех људи.

Тако сложен човјек, направивши се у друштву људи много друкчије сложених, морао је бити *несретан*, врло *несретан*. Он је морао да живи с онима и међу онима, који нијесу као он, који су друкчији од њега, који се у многоме или можда ни у чем с њиме не слажу. Његови погледи на свијет, на цијели састав и све прилике друштва људског разликују се у суштини и у појединостима од погледа осталијех људи. Кад он плаче и уздиже, ти се људи грочухом смију; кад се он смије, ти људи кукају и сузе лију. Ти људи око њега падају на кољена и клањају се пред својим идолима, а он измахну песницу, да те идоле удари посред звијезде, јер су то пред његовим очима утворе и наказе. Што он сматра за лаж и пријевару, то друштво око њега држи за „математичку“ истину, за светињу, догму, неприкосновеност опште вјере.

У таквом друштву живјети морала је бити права мука за Бајрона. Он се морао више пута отимати, да се пичуна из тога друштва; он је морао више пута бјегати из њега; он је морао често пута залијевати своју свијест вином, само да не види своју околну или бар да је види под тупим углом алкохолизованог видног живца. Вадава! пичунати се није могао, а није могао ни побјећи, вино пак лијечи само за који часак, остављајући за собом мутан талог који још теже пада на душу!

Везан сломом за таково друштво, њему је живот морао бити горак, чемеран. Он је морао из два душе омрзнути на то њему непогодно, неравно друштво, које је опет од своје стране, кад год је спазило Бајрона, морало викати: гле чудовишта!

Разлику између њега и осталог друштва лијепо тумаче сва дјела из живота његова. Бајрон је био бујне, жестоке нарави, која није могла подносити обично регулисано корито тадашњег друштва. Бомбе његовога пјесништва прскале су сваки час у том кориту, успљускујући мрњу површину друштвенога реда. Врућа крв његова дизала је сваки час буну против седме заповједи божје. У састав његовога мозга није могао да се утисне правило, по ком би човјек имао бити везан и ограничен и у самој области љубави, гдје сама природа тражи потуну слободу, и, осим својих граница, није друге границе не би требало да познаје.

Отуд *необуздано хајдуковање* Бајроново по држави љубави. Природа га је сама створила за најопаснијег хајдука од те руке, обдаривши га убојитим оружјем: *необичном мушком њепотом*. И он доста хајдукује дању и ноћу, љети и зими. Падају најтврђи градови дјевојаштва пред убојном сломом његовог оружја, дрљеше се најчвршће везе брачне под чаровном сломом његовога ока, шта више, он прелази и саме границе, које је природа повукла, а те се границе не могу пријети без казне.

Једно с другим стекло се, да од Бајрона начини бона, чемерна, суморна човјека, који је мрвио свијет, па и себе самога што се одвојио од свијета. К т ме су још придопле и ношљеднице од алкохолне интоксикације, које су знатно припомogle, да од Бајрона начине пјесничког првосвештеника песимизма.

Та разлика, та супротност између њега и свијета начинила је од Бајрона пјесника. Да није било те разлике, Бајрон не би био пјесник. Та разлика дражила га је сваки час, заједала му живце, а ови су опет одговарали из мозга му реакцијом исте каквоће и садржаја: пјеснишвом боним, чемерним, лутим, заједљивом.

вим, горопадним, које често подгриза, раствара, руши и обара.

Вриједна је студије паралела између *Бајрона*, pjesника песимизма, и *Шопенхауера*, философа песимизма. Падају у очи слични резултати код обојице. Обојица су у завади са свијетом, због разлике између њих и свијета; обојица мрзе на свијет и грде га несланим језиком, само што је та противност начинила од Шопенхауера песимистичког философа, а од Бајрона песимистичког pjesника. За што и Шопенхауер није постао pjesник? На то питање нек нам одговоре физиолози.

Али ако песимистички брат Бајронов из Франкфурта није постао pjesник, не може се рећи за Бајрона да не стоји у pjesништву свом с објема погата у философији. Јест доиста, Бајрон је мислени, мождани pjesник, философски pjesник, и што нам је при том код њега највиријатније, pjesништво његово није, као код њемачких pjesника, омотано маглом транспенденталне философије, која се мота којекуда по облацима а нема никаква посла с људма, него је то баш философија од меса и костију („I hate all poetry that is mere fiction, мрзим свако pjesништво које је пука измишљотина — велики Бајрон), која не бјежи од човјека, која га хвата за „душу“, па би хтјела да тој „души“ даде друге нове облике, а не онакве какве

друштво у својој старој школи његује. У том правцу Бајрон је прави бунтовник, који диже буну против постојећег реда, докле је велики Гете често пута „pjesнички мншитар“ (Берне га крети још грђе: der gereimte Knecht — устихарени спз) а велики Шилер више пута „pjesнички њиџа.“ Из pjesничке философије Бајронове сишљу варнице, које освјетљају нове путове за нове нараштаје, од којих се пале нови огњиви новогa свијета, из којих продире у друштво као неки електрични квас за нову ферментацију и ново пречишћавање. Бајрон није скутопоша свога времена, него први борац у његовим предњим стражама.

Као човјек — велики грјешник свога времена; као pjesник — велики pjesник свијех времена.

Да завршимо ошјем што је Берне о њему рекао:

„Seelen, wie die seine, schützt die Na'ur durch ein Dorngeflecht von Spott und Tadel, damit das Vieh nicht daran nage; wer aber kein Schaf ist, der fürchtet sich nicht, solchem stechenden Menschenfeinde zu nahen.“ *)

*) „Душе, као што је његова, брани природа драчом од поруге и укора, да их не би марва глодала; но ко није брав (овна), тај се не боји, да приступи ближе том непријатељу људи, који боде.“

CRNE GORE ĐURĐE С Л А В У Ј CRNOJEVIĆ

Полетно славуј-тица
Са обала сињег мора,
Па пруго пут Ловћена,
Тамо је је Црна Гора.

Слушао је славуј мали
Многе pjesме, многе фале
Што су виле Равијоле
О тој Гори нејевале.

Слушао је за јунаке,
Јатагана, цевердаре,
За разбоје и медане —
И за добре Господаре.

Пуна му је душа била
Те лијепе српске хриди,
Па га жеља повнјела
Да те хриди оком види.

Мислио је славуј-тица
Са обала сињег мора:
Биће добро и лијепо
Тамо је је Црна Гора.

Ал' се није више над'о,
А онет се добро смеко:
Видио је, и у pjesми
Да се о њој мало рекао.

Кад је доша' на Ловћену
Иа дубраве pjesник мали,
Бијасе блажен, к'о да су му
Анђeosка крила дали.

Од радости и усехта
Око му је засузило;
Туђио је много, — много... —
Тако му је мило било!

Као чедо добру мајку,
Као pjesник руци зору:
Гледао је са Ловћена
Поноситу Црну Гору.

Прево гора, преко дела
Његов хитри поглед лета:
Красна му је Црна Гора,
Њена му је земља света.

Свуда око устављао,
Сваки кам је дуго гледа',
Ка' да му је камен сваки
Нешто дуго приповједа'.

Од стијене до стијене
Прелета' је ка' да синва —
На камену крвавome
Ка' да у море сласти плива.

А кад прну на Цетиње
И видије Господара,
Зацјевао : То је човјек!
Овај владар нема пара.

Лијепа си Гору Црна,
Соколово гвездо мало! —
Ал' да не би Петровића,
За тебе се не би знало.

Двјеста љета борили се
За твоје се класе стјене, —
Не жалише крв ни живог
За слободу и поштење.

Двјеста љета да чувају
Од злотвора твоје висии,
А ти, Гору, још увиједном
Споменика дигла висии!

Карао бих — ма што ће им
Мртав спомен од мрамора? —
Када њихов спомен живи:
Та слободна Црна Гора!

О јуначка моја крши,
Зоро бајна, данче б'јели,
Буди сретна, још сретнија
Но ти српски pjesник жели!

Моја удаба.

Приписијетка Г. Пјетрагони-Манини.

С талијанскога. Превео Филип Ј. Ковачевић.

(Наставак.)

Ја не виђах драгога, старога стрица Карла. Он је био уетао са етолице, па мушким, војничким кораком вуцијаше по ходнику неке старе, ветке пачмаге. Њему бијаше прежао, гризлијаше сам себе, што не може помоћи Ђорђију, сину, ке знам јеси ли чула, давног његовог ђенерала: онога ђенерала Адалберта, који се борио под Наполеоном, а последије био првим свијетником Леополда, те кроз Тоскану диктираше људке и слободне законе. Човјек учевац, али раздасан и путорук, проводио је веселе дане и трео готово све своје имуће. Сјећаш ли се, колико нам је стриц Карло о њему причао?

Сиромаш! И он је војник, али је био у боју, као и ја. Ова блажена Тоскана бијела је увијек мирна по превасходству, и он се попео на степен колонеља, а није још ни пушке опалио, како се обично каже.

Сасвим тим борио се много у својим мислима. Он проводи по цио дан савијен над топографичним картама; чини манопре помоћу барјака од разнобојне хартије, натакнутих на спичицама, па се сам весели и од срца радује побједоцима. Сретан! — колико је батака добио, су колико ли се побједа окутило!

Него да се повратимо разговору Ђорђија и стрица Карла, који је тајно прислукивао твоја неуљудна пријатељца. Стриц је, као што рекох, казао Ђорђију, да има новце у сандуку, али су моји; Ђорђије миран, а благијем гласом одговорио: Видно сам Катарину; учинила ми се лијепа младлица.

— Прелијеса! — завика стриц; — сасвим тим,

Бери в'јенце дивне славе,
Ловором се бојим кити:
Док је теби Петровића,
Ти ћеш вазда добро бити! —

Тако рече славу-тица
И поздрави Цру Гору,
Па одлеће задовољан
На обале к свијем мору.

И сад тамо pjesме вије,
Свака му је циуа плама;
Опила га бојна сзава
Црногорских јагагана.

Нека pjesва, нека вије,
Док за pjesме цв'јећа има:
Уз вазове дуна игра
Славујима-pjesеницама.

А када му цв'јеће мањка
По обала свијег мора,
Нека опет горе лети,
Тамо је је Црна Гора. —

Ту никада мањкат' не ће
Ни ловора ни цв'јећа,
Док је зоре, док је горе,
Док је сунца и мјесеца.

Филип Ј. Ковачевић.

као што прије рекох, не знам, на који ћу је начин удомити. Па је она и добра, знаш, и ако је моја же на зове шупљоглавицом као и њена оца, сиромаша Етора, кога није могла тријети. Па је и добра срца, и ... Али, свеотога ми Мартина, луд сам, говорим о мојим стварима теби, коме се са свијем нешто друго около главе врти. Де помучимо се овадја, гледајмо заједно, да нађемо какви лијек ...

Какви лијек? — одговори Ђорђије, дубоко уздишући. — Ако најдаље кроз петнаест дана не нађем потребити новац, бићу побјеђен, затворићу радноницу, и ... Али нијесам ја дошао овђе, да ти говорим само о мојој невољи. Ја сам дошао само да се утјешим добром ријечи, да те питам за добро здравље. У часу нужде и потребе увијек се мисли на праве, веркрне пријатеље; к њима човјек трчи као дијете к мајци. У осталом нијесам никад био у Вили Розе, и ако си ме често пута позвао. Био сам много заувет послован! До мало можда не ћу имати више што да радим ... Твоја је синовична тако лијепа и богата, ипак не ће да се удаје. До душе је још премлада.

— Она има двадесет и осам година, одговори стриц, избадујући године своје синовичне без икаквог обзира на свијет.

Ђорђије — чудехи се: — двадесет осам! Не бих никуда вјеровало; учинила ми се као дијете.

Добра момчета!

Ђорђије — патетично: — Како лети вријеме! Занаста! Има већ томе двадесет година, како је сиромаш Етор умро. Какав ми је то пријатељ био, колико ми је добра желло! ...

Стриц Карло — вичући на сва уста: — Ђорђије, нашао сам за добро, узми је ти! Узми је, па ће ти довијети новац, који ти је од потребе; узми је и бићеш сретан. Узми је, ја ти говорим.

Овђе се Ђорђијев глас подиже у чистом јутарњем ваздуху; он се отресе строго, али пристојно: —

Карло, како се усеуђујеш? За кога ме дакле ти држиш? — За дуго и дуго не чух више ни ријечи. Горуху ми образ као ватра, а на ушпама ми трубуљаше неки жамор, да лијепо из памети шаљем.

Још прије него је стриц тако чудни предлог учини, ја њам и замислила: е кад би му се могла дати на који начин моја пријања... они узалудни моји новци! Ама како? —

Када стриц Карло рече Ђорђију: узми је ти! твоја охота пријатељца не опоране се; шта више, сподоби је неко чувсто стида и смионоети, страха и њежлости. Све од једном паде јој на памет један обичај из средњег вијека, који је у првине увијек басном држала. У тај је обичај она сада најтврђом вјером вјеровала.

Знаш ли ти у чему се састојао тај обичај, Кориано моја?

Ево да ти кажем. —

Неки човјек бијаше осуђен на смрт. Невин или крив, поштен или срамотан, све му је бадава било у оно криво доба; за њега не бијаше милости. Ама шта говорим! Како не бијаше? — Бијаше, и то једна савршена, невјероватна, узвишена милост.

Осуђени дуби на мучилишту међу цлатом и свештеником. Пролази туда нека Ђевојичка, млада невини, које непознаје свијета, које је попенено за цијељем и пидицама, готово да се смије, готово да плаче у свако доба. Невинашце се заустави, а мученик је погледа заврлим, укоченим очима. Тада се међу свјетлином заори глас: жено, Ђевојко, хоћеш ли живот онога човјека? Једна сама ријеч, па је твој! Узми тога несретника за друга твојега, и у тили час ће га твоја љубав опростити свакоје муке и кривице. Имај вјере у њега, спаси га, па ће га и правда спавети кроз твоја уста, а друштво ће му допустити, да опет слободно живи. Брзо, брзо! већ је сирајње вријеме; сјекира му је за врат! Хоћеш ли заборавити тога човјека, или га гонити од себе на муке, у живице несити смрти? Ђевојичка торко уздишући пружи му раширене руке и — он је спашен.

Ђорђијева част, много драгоценја и од самога живота, бијаше у опасности. Он је морао бити невин; али би га друштво опет без икаквог милосрђа осуђило. У маду ллаку, да нијесам потрачала стрмоглавице, па завикала: хоћу, спашу га!

Смијањен се мојој прећераности; назвањен ме највећом сметуљом. Па да видим, и ја сама морала сам се смијати таквој дудој ђетиварији, и да казим сама себе за то, не шћех више ништа слушати. Макох се са чардака, затворих се у соби и, као што обично слиа, са смијања пређох на плакање.

Дође вријеме и ручку. Ти знаш како је стриц уредан у свему, како се увијек ијежи на Ерминију, која није никада у своје вријеме не присијева. Али то јутро ја сам била крива; морали су ме више од једном авати, да сађем. Гледах да се начиним што вешном, и за то сам се два пута на огледало повраћала.

— За свега Мартина! — трубуш ериц кад ме видје. Данас све наопако иде. Хоћемо ли ручати или не? Ваља да идем у Фиренце.

Стрина Марта ме наочи попривеко; она чудовачно гледа, човјеку се коса на глави јежи, када дигне на тебе не трепавице. Ерминија, сретна што је прије месец дошла, гледаше ме некијем поносом, али љубонитиво, као да шћане рећи: О! чему си се тако накићила? На пошпетку и стари Лоренцо, држећи ручлик преко јуна, уснђен за стрином Мартом

као чапља на сијавици, намргоди се, кад ме видје. Тако понжнеа сједох, нејадовољна собом и свијема другијема. — Ђорђије бјеше отишао.

Мало касије, пошто се умирно и заложко, поче ми стриц о њему говорити, како му је много жао што га није могао обуставити. Пришта ме уз пут, јесам ли га виђела и је ли ми се свидио. Али ја држах језик за зубе; само каткад одговарах по по ријечи као на силу, докле стрицу не скочи опет куач у главу.

— Тако ми свију битака овога вијека! — скочи на један цут као да се поманим. — У моје доба Ђевојке су биле много боље, за го су се и удавале.

Овђе стрина Марта избече онет очи по пријеко; она не може никако тријети вичичке усклике својега мужа.

— Карло, нијесмо у казрми. — Ово су обично увијек њене прве опомене.

— Ма зашто ни код људних жева! Кријане жене умју поштовати своје мужеве. Ја сам домаћин кућни, па тако ми свега Мартина. . .

— Увијек те безумне повке!

— Безумне повке! Безумна битка код свега Мартина? Ти дакле не знаш да је то био осудни час? Хоћеш ли да ти покажем на карти положаје Аустријанаца?

Ерминија у толико лагано иза ода шћевуцкаше: Свети Мартин стари звонар! а свршаваше, да лијепо из свијести изајдне једнога старца.

О! никад ми се вије учинила стричева кућа тако немирна као тога дана. Па сабога гостопримства! Увијек из Пизе доби у Вила Розу, на му ни ручка понудити. Он бјеше отишао! И ја га нијесам вијела! —

На пошпетку стриц отиде, а стрина Марта поче ме на сто начина испитивати.

— Дакле је дошао син ђенерала Адалберти! Маркез Ђорђијо, милионар? Вијаше лијепо момче, ма је постарио. Јеси ли га видјела? Учини ли ти се какав? Што ти је рекао?

То женско љубонитиво бијаше ме јако разиједило; мање више ја одговорих равнодушно:

— Дошао је некакав Адалберти, који тргује памуком; али милионар је у очи. . .

Таман хоћаш да откријем тајну, коју сам чула и коју ваља нијесам имала разгласивати. Умукух све од једном, пометох се, а безбрижна Ерминија извали:

— У очи часа? Можда у очи свадбе? Хоће ли те узети за жену? . . . Што си се зацвенеља? Биће он ваља дошао да те проси? —

— За цијепо, управо је за то дошао — одговорих ијетко. — Заљубио се у мене као кад се човјек по гласу и чувену залуби. . .

Стрина Марта упаде нам у ријеч гризући рилице:

— Јест, зајста јест, заљубио се у глас твојега блага; данас људи и не траже друго. У осталом спомени се, да сам ти била као мајка; но питање на сваки начин треба да ја ријешам. Јеси ли ме разумјела?

Она ме гледаше некијем изразом, који је све могао бити, само не матерински. У томе часу, као и вагда, одјетих најљућу огорченост, што сам сирота. Бијаше ми тешко, претешко бити без оца и мајке. Ерминија се у толико из ерца смијаше.

Мало затим узлеже и Ђулијо, ошмир, јунак, нашљедник Виле Розе. Ја не шћах мрзити толико на

рођака, да га не бјеше мајка предастала, да ме про-
си и то, пошто се, као најгори пробитора, искатао
по свијету. Стрени Марти је за велико чудо било,
како ја не могу замислити час и поштене, што би
ми Ђулији тијем нашо. Јест, она је мени тако го-
ва, али ја сам била увјерена, да она другичије
је, него што говори. У Ђулијевој провидби нај-
су улогу играде — моје иаре! а ја се нијесам

пуштавала, да ме због њих нико за нос вуче.
Како Ђулија ступи уутра, ја устадох са сто-
лице и обрвах се Ерминији :
— Хоћеш ли шетати са мном ?
— Мислиш ли збиља ? на ову врућину ! — од-
говори она хладнокрвно. —
И ја изађи сама на поље.
(Наставиће се.)

ПОЉСКА РУЖИЦА.

(Гете.)

Глед'о дјечко ружичицу
На зелену ливадицу ;
Била росна, била млада,
Па је глед'о цуно рада —
Ту румену ружичицу
На зелену ливадицу.

Ја ћу убрат' ружичицу
На зелену ливадицу ! —
А ружика вели тако :

Ја ћу тебе убрат' јако,
Да ћеш познат' ружичицу
На зелену ливадицу.

И он убра ружичицу
На зелену ливадицу ;
А ружика, да се брани,
Убоде га и обрани. —
Те он позна ружичицу
На зелену ливадицу.

И никад од Ровина.

Кладенац и шеталица.

Прича Едгара Поа.

Свега ме је изломла, скришла она дуга агонија ;
и кад су ме, најзад, развезали и допунчили ми, да
могу слободно ејести, осјетио сам, да губим свијест.
Пошљедња реченица, која је дошла до мог слуша,
била је осуда, страшна смртна осуда, послеје чеје
су се гласови инквизитора смали у неко нејасно жу-
жување. Тај ми је звук, не знам само за што, напо-
мињао идеју окружног кретања — може бити е то-
га, што сам ја у мом уображењу срањивао га са
звукovima жртва у воденици ; али ово није се дуго
продужавало. До један час ништа се већ није могло
чути ; али зато још сам неко вријеме у стању био
виђети, — и како је то било страшно преувеличано,
што сам тој видно ! Видно сам губице судана : изгле-
дале су ми савршено бијеле, бјеле од ове карте, на
којој пишем сад ове редове, а уз то, нехете вјеро-
вати, како су биле танке. Оне су још тање изгле-
дале због тврдог, жестоког израза одлучности и стро-
гог цесарана човјечанских страдања. Видио сам,
дако су те губице изашале осуду, моју етрапну суд-
бину ; оне су се мидале, склапајући смртну реченицу
у којој сам разликовао слова мог имена, а ја сам се
г озно, видећи, да иза мидања тијех губица не иде
никакав звук.

Видио сам такође, у течају неколиких етрапних
тренутака, тих и једва опаживо кретање црнијех
завјеса, гоје су покривале све зидове те дворане. За
тим се је мој поглед зауставио на седам великих
свијетљака, који су били на столу. Из прва су ми се
уничили они, као лик Милосерђа, подобан бијелијем и
састипијем анђелима, којих је дужност била, да ме
спасу, али на један пут смртна туга обузе ми душу
и свако влакнаце мог организма прену, естресе се,
као од додира са Волтиним етубом, — облик анђела
претвори се у неке етваре са етвенијем главама и
ја сам осјетио, да ми од њих не треба очекивати
помоћи, ни милосерђа. Тад ми је у уму синула, као
лијена музикална нота, помисао о и вријатном покоју

који нас очекива у гробу. Мисао је та у мени чки-
љила слабо и као краминија тако, да је дуго није-
сам могао сазнати потпуно ; али они час, кад је мој
ум почео њу осјећивати и делејати, ликова судија
оједном нестале, велики свијетљаци угасише се,
настале густи тмина, и сви се моји осјећаји елише
у један, као да душа моја на један пут завори у нека-
кву бездану. Васнона се претворила у ноћ, тишину,
и непомичност.

Ја сам се занесвијестио, али не могу рећи, да
сам игубио био савршено свијест. Што ми је оста-
ло од те свијести нећу, шта више, покушавати, да
одредим или опишем, — али ја знам, да ме није са-
свим она оставила. Него шта је ? Да нијесам у нај-
дубљем сну ? — Не, нијесам ! У трабуњању ? — не !
у несвијести ? — не ! У смрти ? — и то не. Шта
више, у самом гробу не остаје човјек апсолутно без
ње ; друкије не би било бесмртности. Пробудивши
се иза дубоког сна, ми свакако прекидамо како бити-
јевање, и ако једну секунду доцније само, може бити
већ не сјећамо се тог свијењања. При повраћању из
несвијестице у живот бивају два ступња : у првом
ми осјећамо своје наравствено биће, наравствену
своју егзистенцију, у другом биће физично. По свој
прилици, кад би, дошао до другог ступња, могуће
било изазвати сва осјећања првог ступња, ми бисмо
нашли у њему све дивне епомене бездане неопишљи-
вог свијета.

А што је та бездана ? Како ћете разликовати
неке етјек од сјенака смрти ? И када се етисци од
оног, што сам ја назвао првим ступњем, не повраћају
на позив наше воље, то зар не бива, да послеје по-
дуже размака они се појављују изненадно сами од
себе, и ми се тад чудимо, откуд су они дошли ?
Онај, коме се никад није догодило, да буде у несвије-
стици, не зна какве у то вријеме учине му се, посред
жестоког пламена, палате и чудновата нека мија ;
тај није видно, какве меланхоличне етваре, невидљи-
ве за обичне очи, јуре по ваздуху ; тај није удисао
мириса непознатог цвијећа, пије пратно звијече тајан-
ствене мелодије, које никад прије није чуо.

Кад сам се више пута енергично упишао, да нападнем ма на какав траг од свијести у томе стању ништавила, у ком се налазила моја душа, понекад су бивали тренуци, кад ми се чинило, да успјовам у томе. У тим краткијем тренуцима долазиле су ми такве успомене, које су се, нема сумње, могле одијети само на оно стање, кад ме је, по изгледу, свијест била оставила.

Ове успомене сликале су ми, петина доста нејасно, мутно, некакве велике фигуре, које су ме дизале и ћутећи носиле ме некуд даље, даље . . . . . послје још на ниже и све ниже и ниже, — дотле, док ми се страшно свијест задртјела, помишљајући само на бесконачна надања. Срџам се такође неког неодређеног узаног страха који ми је срце ледно, и ако је оно у то вријеме било неприродно мирно. За тим је све постало непомично, као да су они, који су ме носили, пресли у свом саставу на ниже преко границе безграничног и зауставили се, будући, тако рећи, задовољени тешком тугом и чаом, која је долазила од бесконачног једног те истог посла.

Послје тога душа моја срџа се неке влаге и мрака, а за тим све се сљеђа у неко безумље, — безумље памћења, које не налази изласка из некога круга без обила.

На један пут и звук и кретање повратише се у моју душу; срце стаде немирно дупати, и у ушима мојима одјекивало је то његово дупање. За тим мада почива — и опет свега нестане. За тим опет поново звук, кретање и чуство шапања као да су скрла испунили цијело моје биће; а затим је долазило просто сазнавање, да постојим, да је с а м, без какве даље мисли. Таково стање трајало је дуго. Послје, врло изненадно, појави се мисао, живачни страх и беспрочно успавање да разумијем у каквом се стању налазим. За тим пламена жеља да поново видјем у стању несвјетлости, и најзад, брзо буђење душе и покушај, да се учини покрет. Тад се тек осећаш свега, што сам преживио у потоње вријеме, — паде ми на ум: процес, црне завјесе, дресуда, моја слаботиња, моја несвјетлост; о оном, што је било послје тога, ја сам заборавио савршено, и тек доцније, у велико се усиљавајући, дошао сам до тог, да сам се сјетио, шта је било послје несвјетлости, и то некако нејасно.

До тог часа нијесам отварао очију; ја сам само осјећао, да лежим на леђима и да нијесам свезан. Дружих руку, — и она тешко нађе на нешто влажно и чврсто; тако сам је и оставио неколико минута, разбијајући главу, да погодим, ће сам и шта се с а м и о м догодило. Имао сам велику жељу, да разгледам свуд у околу, али се нијесам могао на то одважити: не због тога, што сам се бојао виђети оног страховито, него ме је плашила мисао, да ја савршено ништа не ћу виђети. Најпослје, са великом жељом у срцу, брзо сам отворио очи, и моје страховање потврдило се: мене је окољавала поћна тала.

С муком сам великом удахнуо нешто ваздуха, јер ми се чинило, да густина помрчане притиска ме и гуши ме — толико је био ваздух покован и тежак. Лежећи и даље тако наузак, почех нарезати све моћи свог расудја, да се само сјетим облија инквизиције и да разумијем мој прави положај. Ја сам осуђен био на смрт, и од то доба, чини ми се, прошло је прилично времена, али ми на један часак ме не дође мисао у главу, да сам ја већ мртав. Оваква вода, противно свием књижевнијем фикцији, савршено се не да замислити заједно са правом егзистенцијом, — али ће сам ја и у ком стању? Знао сам, да су осуђени на смрт умрели на аутода-

фе, на шта више исто вече, кад су мене осудили, била је једна таква свечаност поповска. Да ме најсеу пренијели у тамницу, да ту очекујем свој ред за аутодафе, које треба да се изврши до неколико мјесеци? . . . . . Ондах сам разумио, да ово није могло бити, јер су сви за аутодафе одједном изведени и спаљени; а осим тога у првој мојој тамници, као год и у Хеллјана свију толедских тамничара, под је био поплочан, и свјетлост из њих није савршено искључена била.

Наједанпут естрипа мисао дође ми у главу, и сва крв паде појурити к срцу; — на неколико минаута опет сам се занесвјестио. Дошаши себи, за тили час скочи на ноге, станем шипати рукама око себе и над собом, у свијем правцима. И ако ми ништа није долазило под руку, и опет ја сам се бојао учинити један само корак, да не ударим о зидове мог гроба. Хладан аној изишао је био из свију мојих пори и круне кали управ су цуриле низ моје тело. Агонија невјесности постала ми је најзад несносна, те сам се полагао покренуо с мјеста, уржичивши руке напријед и отварајући још боље очи, не би ли окледао удовио један бар зрачак свјетлости. Тако сам ја учинио неколико корака, али је у околу све било тамно и празно, те сам мало слободније удахнуо. За ме је било очигледно, да ми није одређена баш најстрашнија судбина.

Док сам ја тако продужавао полагано и смотрено помичати се напријед, сви безбројни нејасни гласови о страхогама толедских инквизиторских тамница почеше ми падати на ум. Чудновате су ствари приповједали о тим тамницама, и ја сам вада те првце држао за измишљотине, — али свакако оне су биле тако страшне и тајанствене, да се о њима говорило не дружице, него шашатом.

Да ли ми је суђено било умрјети од глади у томе подземном свијету мрака, или ме очекивао још страшнији живот? . . . . .

Да ме је најпослје очекивала смрт, и уз то смрт врло страховита, нијесам двоумио: врло сам добро знао варварских мојих судца. Једино је питање било, које ме је занимало, и мучило, а то је: каква ће бити и кад ће доћи та моја смрт?

(Продужиће се.)

Б И Љ Е Ш К Е.

(Ганово село — Ганова вода.) Ко је путовао лађом од Котора до Будве, науживао се многога величанства гизаве Боке, — ове њене чаробне љепоте, која се бадава ће друго по свијету тражи. Пошто си на чистом морском ваздуху прениош дугачку косу, која се пружа цијелим доњим Грљом од Бигове и Игада до на крај Кривовица, лунке на један пут пред тобом пространи заливи који се дубоко уточи у Мрчево Поље, да ону плодну раван напе дробнијем пијеском, да је натопи својом морском слани. То је Грбањски Јаз, у који се изливљају сви потоци те се изнад Мрчева Поља са пригорских стјениа у долину ваљају. Источну страну зајева опасала је гола висока стјена, на слику лука, од Мрчева Поља до бедема града Будве. Курioзна боја њене композиције дала јој је међу мјештанима разна имена: неки је зову Жута гред а, неки опет црвена. И збиља, кад се човек у њу се лађе загледа, пролијева му се пред очима као жуто-коцелава пређа. Жута је гред а преникута естрипачним пошором, који се сучетио с врха Снаса изнад Будве у морске пјене. Гледајући ону олучену естрип, ону гдану гомилу

памења низ њу, оне велике хриде, које није могло море потопити, но се помаљају из њега као дивови: језа чојека снапада помниљајући у исто вријеме на ону неодољиву силу геолошких револуција, која је све то произвела у игри — као од пале. Те гомиле, тога попора и пропати некад није било. Људи причају да се ту земапом пружало равно пољице, а виле њега, међу плодним нивама и воћјанима, бијело се богато **Ганово село**. Старије Гано био имућан чојек, али пакосни селација. Једно јутро чује он да му селани о глави раде, да су отишли на састанак, како ће се разговорити о томе. Ражљубен до јада скупи своје људе, опали и пороби село, па се наоружа и крене на састанак, да селане из не нада похвата, повеже, затвори, измучи, поубија. У то удари страшна олуја: вјетар, громови и киша. Над самијем селом провре велика вода, понесе куће и банштине; земља се потресе, одвоје се цијела страна изнад поља на притисне и село и Гана и његове људе. Воду, те је село понијела, људи су, у спомен те боже освете, назвали **Ганова вода**. Она се још дандас тако зове, а извире наред попора из оне гомиле. Ја сам стопу но стопу обидовао окодо Ганове воде, но љу ли наћи каквога трага о селу, али све у зауд. Па нијесам чуо ни кокота, о коме су ми потњици и мјесечари приповједали, да вазда, у глухо доба ноћи, пјева на пунајој бачви жита старог селације Гана. Сретни и блажене селани! — Сломљени хук морских валова у оним сизама и рунама, њима је котот — пјевац на бачви жита.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Библиографија.

(Стигло уредништву „Црногорке“)

Илустрована Историја Српског Народа, од најстаријих времена до проглашења нове краљевине. За народ и школу. Са 100 слика. Издаје Коста Мандровић. У Бечу, 1884. Свеска седма. Цијена 20 новч. —

Јеврејско питање. Написао Јаша Томић (Прештампано из „Српског Кола“ за годину 1884). У Новом Саду. Парна штампарија Николе Димитријевића. 1884. Цијена 25 новч. —

Кула Буришића и Чардак Алексића 1847 год. Спјезао Петар Петровић Његош, владика Црне Горе и Брда. Издање српске књијаре Браће М. Поповића. У Новом Саду, 1884. Цијена 15 новч. —

Ивана С. Тургењева **Клара Милићева**, С руског превео Милан Данин. Велики Бечкерек, 1884. Издање књијаре и штампарије Ј. Гречића. Цијена 30 новч. —

Путовање трију Руса и трију Инглеза по јужној Африци. Прича Жила Верна. Превео Бранко Мунтиќић. Издање српске књијаре Браће М. Поповића. У Новом Саду 1884. —

Приповетке из старог и новог Завета, са тридесет слика, по преводу Вука и Даничића саставио Борђе Магарашевић гимназијски професор. У Новом Саду. Издање књијаре Браће М. Поповића. 1884. Цијена 50 новч. —

Граматика немачког језика. По Маку превео

и прерадио Стево Чутурило гимназијални учитељ. II део (Први део није нам књијара послала У.) Панчево, 1884. Наклада књијаре Браће Јовановића. Цијена 45 новч. —

Српска Читанка за ниже гимназије. Књига друга. (Прву књигу нијесмо примили. У.) Саставио Јован Живановић. Панчево, 1884. Наклада књијаре Браће Јовановића. Цијена 1 фор. а. вр. —

Извештај о Српској вишој девојачкој школи у Новом Саду на крају десете школске 1884—84. године. Година седма. 1884. У Новом Саду. Парна Штампарија Николе Димитријевића. 1884. —

КОРЕСПОНЕНЦИЈА.

Господ. Владимир Шарац, Петриња. — Послази смо Вам накнадно бр. 24, 26, 27 и 30 „Црногорке“. Не тражило за то ништа. Бићемо Вам обезани, ако нам набавите којег прештампаника.

Господ. Петар Јовић, на лађи „Новара“, Пола. — Редовно Вам шаљемо „Црногорку“. Где се губи, не знамо. Послази смо Вам по други пут све бројеве. Јесте ли их примили?

Пјеснику „Оклопа Војводе Момчића“ и „Ђевојке на извору“ у Никшићу. — Није за уоптребу. Но жели Вашој, у том случају, оставили смо на страну.

Исправка. У прошлом броју „Црногорке“, међу „Биљешкама“, у бишци другој погрешно стоји Мирац-град, а треба да дође: М и р и -град. Молимо да се исправи.

Позив на претплату.

Одбара се претплата на „Црногорку“ за потоња три мјесеца од ове године: Октобар, Новембар и Децембар.

За та три мјесеца стаје „Црногорка“ 1 фор. а. вр. за претплатнике из Црне Горе и Аустро-Угарске (с Босном и Херцеговином), а 4 франка за све остале земље.

Претплата се шаље понтавском упутницим на г. Петра Рамадановића у Котор, или управо на потписану администрацију у писму плаћеном до Цетиња.

Претплатници из Србије нек се претплаћају у књијари В. Валожића у Београду.

Са свјема бројевима од почетка ове године можемо још послужити.

Ко нам пошаље четир фор. а. вр. послаћемо му све бројеве „Црногорке“ који су до сад изашли, а слаћемо му лист и даље све до нове године.

Цетиње, 19. Септембра 1884.

АДМИНИСТРАЦИЈА „ЦРНОГОРКЕ“